

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ВИХОР Інна Василівна

УДК 821. 111

**ДИСКУРС МІСТА В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ
КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

10.01.06 – теорія літератури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль-2011

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі української літератури Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (м.Рівне), Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, доцент
НАЗАРЕЦЬ Віталій Миколайович,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука (м.Рівне), професор кафедри української літератури.

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор
ГАЛИЧ Олександр Андрійович,
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
завідувач кафедри теорії літератури та компаративістики;

кандидат філологічних наук, доцент
ВАСИЛЬЄВ Євген Михайлович,
Рівненський інститут слов'янознавства Київського Славістичного університету,
доцент кафедри романо-германської філології та історії світової літератури.

Захист відбувся «___» вересня 2011 року о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Автореферат розісланий «___» серпня 2011 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради І. В. Папуша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Поезія від часу свого зародження і донині була і залишається одним із найбільш потужних напрямків розвитку світової літератури. Україна по праву може пишатися блискучим сузір'ям митців, які створили довершені взірці ліричного слова, високо поціновуваного не лише вітчизняним читачем, але й далеко за межами України.

Як і драма та епос, лірика постійно оновлює спектр своїх зацікавлень, привносячи до нього нові теми, ті, які відображають реалії та прикмети оновленої сучасності. Зокрема, справжнім художнім відкриттям для поезії останньої третини ХІХ ст. стала міська тематика, яка відтворювала стрімкі процеси урбанізації та науково-технічного поступу, що охопили країни європейського та американського континентів і суттєво позначились на суспільно-політичному, економічному та духовному житті людського суспільства.

Вивчення проблематики, пов'язаної з міським текстом української літератури, у вітчизняному літературознавстві лише починається. Якщо в площині прози зроблені перші, принаймні піонерські спроби наголошення та упорядкування проблематики, пов'язаної із міським текстом, то, на жаль, поетичний дискурс міста на сьогоднішній день залишається абсолютно не дослідженим. Потреба встановлення загальної картини та окреслення основних етапів історичного розвитку вітчизняної урбаністичної лірики, розробки питань її поетики та типологічної характеристики, прийомів та методів її аналізу визначає актуальність представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах комплексного плану науково-дослідницької роботи кафедри української літератури Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне). Тема й план-проспект дисертації схвалені на засіданні бюро наукової ради НАН України з проблеми „Класична спадщина та сучасна художня література”(витяг з протоколу №4 від 16 жовтня 2007 р.).

Метою роботи є різноаспектне дослідження дискурсу міста в українській поезії кінця ХІХ – першої половини ХХ століття, його ідейно-тематичної своєрідності та принципів художньої організації.

Визначена мета досягатиметься в роботі через вирішення конкретних **завдань**, пов'язаних з аналізом:

- дискурсу міста в термінологічному полі сучасного літературознавства, історичних та літературних передумов, у контексті яких виник дискурс міста;
- історії вивчення дискурсу міста в літературознавстві ХХ століття;
- процесу зародження та розвитку дискурсу міста в європейській та вітчизняній поезії;
- поетики українського міського поетичного дискурсу, різновидів поетичного топосу міста, принципів його сюжетної та предметно-образної організації;
- типологічних моделей українського міського дискурсу кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.

Об'єктом дослідження є збірки, поетичні цикли, окремі віршові твори поетів, творчий спадок яких найбільш яскраво і послідовно демонструє зв'язок із тематикою міста, зокрема твори поетів кінця ХІХ – початку ХХ століття: І.Франка,

П.Грабовського, О.Пчілки, В.Самійленка, М.Старицького, І.Гушалевича, М.Кононенка, Лесі Українки, О.Маковея, М.Вороного, В.Еллана-Блакитного, П.Карманського, О.Олеся, М.Рильського, Г.Чупринки, С.Черкасенка та М.Семенка; представників вітчизняної поезії 20-30-х років – М.Зерова, М.Драй-Хмари, П.Филиповича, Ю.Липи, М.Рильського, Ю.Клена, В.Сосюри, П.Тичини, Б.-І.Антонича, В.Свідзинського, С.Гординського, В.Пачовського, В.Поліщука, Д.Загула, Є.Плужника, Д.Фальківського, М.Йогансена, Л.Первомайського, Є.Фоміна, М.Терещенка, Т.Масенка та ін.; українських поетів 40 – 50-х років ХХ століття – Є.Маланюка, Яра Славутича, А.Малишка, М.Бажана, С.Крижанівського, Л.Дмитерка, Л.Забашти, М.Вінграновського, І.Неходи, П.Усенка, С.Голованівського, М.Шпака та ін.

Загалом, джерельна база дисертаційного дослідження охоплює творчість 258 українських поетів та близько 2000 поетичних текстів.

Предметом дослідження є основні етапи становлення дискурсу міста в українській поезії кінця ХІХ – першої половини ХХ століття, засвідчені у творах її представників та зреалізовані в ідейно-тематичній визначеності міської проблематики та широкому спектрі жанрово-стильових принципів організації поетичного дискурсу міста, специфічних прийомів його поезики.

Теоретико-методологічною основою дисертації є наукові розвідки вітчизняних теоретиків та істориків літератури: С.Єфремова, М.Зерова, О.Білецького, Е.Соловей, Т.Гундорової, С.Андрусів, С.Павличко, Г.Грабовича, М.Ільницького, Р.Гром'яка, Ю.Коваліва, М.Жулинського, В.Погребенника, Н.Костенко, М.Ткачука, Т.Ткаченка, Л.Оляндер, А.Білої, В.Яременка.

Історико-літературним та теоретичним підґрунтям роботи є також присвячені міфології, символіці та семіотиці міста праці таких зарубіжних учених: М.Вебера, Г.Зіммеля, М.Бютора, К.Лінча, Л.Мамфорда, Р.Барта, Я.Мукаржовського, У.Еко, Ю.Лотмана, В.Топорова, Ю.Манна, Н.Шмідт, І.Мітіна.

Для вирішення поставлених завдань у роботі були використані загальнонаукові **методи** спостереження, добору, аналізу й систематизації матеріалу. Також було застосовано прийоми порівняльно-історичного, типологічного та структурно-функціонального аналізу ліричних текстів.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що у роботі:

- здійснено комплексний аналіз основних етапів історичного розвитку української урбаністичної лірики;
- простежено еволюцію літературознавчих підходів до виокремлення та аналізу урбаністичної тематики та поезики;
- досліджено та систематизовано наявний у сучасному літературознавстві понятійно-термінологічний апарат, який застосовується для аналізу творів на урбаністичну тематику (урбанізм, міський пейзаж, міський текст, метатекст, міфогеографія, символіка та міфологія міського тексту);
- уточнено, семантично поглиблено та адаптовано для практичних потреб літературознавчого аналізу зміст понять «дискурс міста», «топос міста», «часово-просторова та предметно-тематична локалізація міського топосу»;
- охарактеризовані принципи сюжетної та предметно-образної організації міського поетичного топосу;

- розроблено типологію аксіологічно-оцінних настанов, що визначають авторську концепцію міста у творі;

- окреслені основні семантичні моделі розгортання міського топосу у вітчизняній урбаністичній ліриці кінця ХІХ – середини ХХ століття.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що в ній систематизується та узагальнюється досліджуваний історико-літературний матеріал (етапи становлення та історичного розвитку вітчизняної урбаністичної лірики), що дозволяє підвести під нього теоретичне підґрунтя, зокрема охарактеризувати смислові механізми породження текстів міста, окреслити основні типологічні моделі образу міста в міських текстах української лірики; уможливує виокремлення специфічної семантичної моделі міста в цілому як теоретичного конструкта, який би міг стати загальною основою для встановлення типологічних закономірностей художньої організації міського дискурсу в різних площинах його проблематики та поетики.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дисертації можуть бути використані під час читання вузівських курсів з історії літератури кінця ХІХ – середини ХХ століття, в процесі підготовки й читання нормативних курсів, спецкурсів, спецсеминарів з історії української літератури, у розробці бакалаврських і магістерських програм вищої школи, створенні нових підручників і навчальних посібників з історії української літератури, а також у практичній роботі вчителів-словесників.

Апробація результатів дисертації. Робота обговорювалась на засіданнях кафедри української літератури Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне).

Основні результати дослідження обговорювались на наукових конференціях: „Терміносистема слов'янського літературознавства” (Рівне, 2007), а також на щорічних звітно-наукових конференціях викладачів та аспірантів Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне).

Публікації. Основні аспекти досліджуваної проблематики висвітлено у 7 публікаціях, з них 6 – у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України (усі статті одноосібні).

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 246 позицій. Обсяг дисертації – 258 сторінок, з них основного тексту – 231 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми, розкривається стан вивчення проблематики, формулюються основні завдання та теоретико-методологічні засади дослідження.

В першому розділі „**Дискурс міста як літературознавча проблема**” досліджуються та систематизуються наявні в сучасній науці теоретичні концепції міського тексту, методологічні засади його осмислення та узагальнення, простежуються основні етапи історичного генезису міського тексту в європейській та вітчизняній поезії.

У підрозділі *1.1. „Дискурс міста як поняттєвий феномен”* простежується історія становлення та ствердження в суспільному світогляді людства ідеї міста, уявлень про місто як певний архітектурний і соціокультурний тип організації простору та специфічний тип літературознавчого дискурсу.

В цілому, характеризуючи проблеми літературознавчого дискурсу міста, можна говорити, на нашу думку, про два головні етапи його термінологічного становлення.

Перший етап тісно пов'язаний з методологічними засадами культурно-історичного напрямку, а також інтересами та пріоритетами психологічної та соціологічної шкіл літературознавства.

Якісно новий рівень осмислення методологічних засад, на яких може бути розроблена повноцінна поетика міських текстів, запропонували у 80-х роках ХХ ст. представники структурно-семіотичного напрямку літературознавства, праці яких ознаменували початок другого, якісно нового етапу термінологічного становлення дискурсу міста.

Загалом, можемо констатувати, що розроблена в межах семіотичної методології аналізу літературно-художніх текстів концепція міського тексту спирається на такі засади:

1) Міський текст у формальному вияві представляє сукупність творів, у яких тема міста отримує більш або менш розгорнуту образну деталізацію.

2) У змістовому вияві міський текст – це власне художньо інтерпретований текст міста, а саме: сукупність таких семантичних ознак, які є знаковими, визначальними для формування образу міста. Сформоване історично, це семантичне осереддя образу міста синтезує в собі елементи найважливіших віх його історичного, культурного, соціального розвитку і може доповнюватись досвідом його сучасного сприйняття. В літературно-художніх творах воно існує у вигляді такого ідейно-тематичного комплексу, який породжує образи, мотиви, сюжети, що стають наскрізними для творів тих письменників, які звертаються до образу певного міста і слугують основою для їх індивідуально-художньої інтерпретації.

3) Міський текст може бути виявлений як на рівні творчості окремого письменника (ідейно-сюжетна єдність якогось певного міста в різних творах одного письменника), так і на рівні творчості певної сукупності письменників, об'єднаної спільними творчими принципами (літературна школа, напрям тощо). Водночас семантична природа міського тексту не рівнозначна тим письменницьким рецепціям, які її інтепретують, і немовби надбудовується над ними у вигляді своєрідного семантичного простору, який, по суті, є сукупністю усіх текстів про місто, дзеркалом, що відображає найбільш сутнісні, онтологічні основи самого міста і служить своєрідним смисловим механізмом породження текстів міста.

Дискурс міста розглядаємо як понятійну величину, похідну від поняття «міський текст». Міський текст – це своєрідний текст у тексті, сукупність знакових для образу міста його семантичних ознак, яка залишається більш або менш усталеною в більшості текстів, що репрезентують певне місто. Дискурс міста – це та мова, якою говорить міський текст, система його правил, його семантичної граматики. Інакше кажучи, дискурс міста – це специфічні, притаманні міським текстам принципи та закономірності художньої організації урбаністичної семантики та поетики, які дають

змогу встановлювати та вивчати основні типологічні моделі образу міста в міських текстах української лірики.

У підрозділах **1.2. „Розвиток теми міста в світовій літературі”** та **1.3. „Генезис українського міського тексту”** ми характеризуємо головні етапи рецепції образу міста в європейському та вітчизняному літературному просторі.

Тема міста є вже в найстаріших текстах світової словесності. Перші письмово зафіксовані рецепції та уявлення людиною міста представлені в найстаріших сакральних текстах і мають переважно міфологічний характер.

Дуже важливу роль для формування європейської традиції рецепції міста відіграла та його міфологічно-християнська модель, яка відтворена у Біблії. В художній словесності Європи міська тематика простежується з часів античної літератури, але особливо виразно заявляє про себе лише в першій третині XIX століття, коли, у зв'язку із бурхливим розвитком капіталізму, посилюються урбанізаційні процеси, що знаходять своє віддзеркалення в літературі реалізму. До відомих письменників, у творчості яких представлена тема міста в європейській реалістичній прозі, належать О.де Бальзак (Париж), Ч.Діккенс та В.Теккерей (Лондон), Б.Прус (Варшава), Ф.Достоевський (Петербург). Саме в їх творчості й була сформована усталена традиція міської літератури, яка буде підхоплена модерністськими течіями кінця XIX - початку XX ст. і продовжена в літературі XX і XXI століть. Основоположниками світової урбаністичної лірики стали французький поет-символіст Шарль Бодлер, американець Волт Вітмен і бельгійський лірик Еміль Верхарн. Поетичний урбанізм найбільш яскравий вияв отримав у модерністських течіях європейської літератури кінця XIX – початку XX століття. У розвитку зарубіжної урбаністичної лірики важливу роль відіграла російська література, в якій міська тематика і кількісно і якісно займає особливе місце. Її витoki простежують від творчості О.Пушкіна, якого вважають творцем петербурзького тексту російської літератури. Розквіт російської урбаністичної лірики припадає на епоху розквіту модерністської літератури і пов'язаний з творчістю визначних російських поетів-символістів – В.Брюсова, О.Блока, А.Белого, І.Анненського.

Як і в інших європейських країнах, більш або менш інтенсивне проникнення урбаністичної тематики в українську літературу збігається з утвердженням реалізму, з переорієнтацією естетичної уваги письменників із сільського на міське середовище, на нові суспільні типи – робітника, інтелігента, спролетаризованого селянина, що їх породжували нові суспільно-історичні умови розвитку країни. Як і в інших країнах Європи, на вітчизняному ґрунті урбаністична тематика в першу чергу виявляється в прозі (в повістях Г.Квітки-Основ'яненка, в повісті Т.Шевченка «Художник», у творах І.Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, І.Франка). Образ міста з початку XX століття здобуває якісно новий, загальноєвропейський тематичний масштаб у прозі українських письменників-модерністів: у романах та повістях В.Винниченка, у творах М.Івченка, О.Досвітнього, В.Петрова, Є.Плужника, Гео Шкурупія, О.Копиленка, О.Слісаренка, Ю.Яновського, в новелах М.Хвильового і Г.Михайличенка і, нарешті, в знаменитому романі В.Підмогильного «Місто».

З першої половини XX ст. урбаністичні мотиви проникають і в українську драматургію (творчість М.Куліша, І.Кочерги, Л.Старицької-Черняхівської, Г.Лужницького).

У вітчизняній поезії урбаністичні мотиви простежуються, починаючи з давньої літератури і навіть раніше – з творів усної народно-поетичної творчості. Міський елемент давньоукраїнської літератури формується навколо Києва, первісний образ якого виникає із билинної творчості (билин так званого Володимирського циклу) і літературно оформлюється в двох видатних пам'ятках давньоукраїнської літератури – «Повісті врем'яних літ» та «Слові про закон і благодать» Іларіона Київського.

Тема міста знаходить відгук у творчості С.Ф.Кленовича, Ф.Прокоповича, Г.Сковороди, І.Котляревського, поетів-романтиків – Л.Боровиковського, А.Могильницького, М.Петренка, Т.Шевченка, поетів-реалістів – П.Грабовського, О.Пчілки, В.Самійленка, М.Старицького, І.Франка, І.Гушалевича. До міської лірики зверталися як старше покоління українських модерністів, вихідців київського гуртка – Леся Українка, А.Кримський, М.Вороний, так і молодше покоління, що гуртувалося навколо «Української хати» (О.Олесь, Г.Чупринка, М.Рильський), галицькі поети із «Молодої музи» (Б. Лепкий, В.Пачовський, П.Карманський), а також інші поети, що репрезентували різні модерністські течії, переважно неоромантизм, символізм та імпресіонізм (О.Маковей, С.Черкасенко, В.Еллан-Блакитний, М.Семенко початкового періоду творчості та інші). З початку ХХ століття і донині кількість українських поетів, що звертаються до теми міста, неухильно зростає. Збільшується не лише кількісне, але й якісне представництво урбаністичної тематики у вітчизняній поезії, зокрема розширюється поетична географія відображених вітчизняними поетами українських та зарубіжних міст, проблематика та коло мотивів, через які розкриваються та осмислюються ті або інші міські реалії, ускладнюється та урізноманітнюється символіка та міфологія вітчизняних міських текстів.

Другий розділ **„Художня організація українського міського поетичного дискурсу”** ставить за мету розробку теоретичної моделі, в межах якої визначаються та деталізуються основні принципи художньої організації українського міського поетичного дискурсу.

У підрозділі 2.1. **„Поетичний топос міста”** окреслюються основні теоретичні засади розуміння поетичного образу міста як художньо трансформованої топографічної реальності.

Семантичну модель міста доцільно розглядати як узагальнений образ міста, що реалізується: 1) через певну тематично-аксіологічну зорієнтованість (у площині обраної поетом для зображення проблематики); 2) в характері окреслення тих предметних ознак, що розгортають та деталізують образ міста (поетичний топос міста, його сюжетні моделі, прийоми їх предметно-образної конкретизації); 3) в особливостях архітектоніки та композиційної організації тексту; 4) у специфічному доборі засобів мовленнєвого вираження; 5) під кутом зору авторських ідейно-естетичних оцінних настанов, які, зрештою, й визначають той особливий художній ракурс, в якому зреалізована в поетичному творі (чи їх сукупності) та або інша семантична модель міста.

Міським текстом доцільно вважати текст, у якому актуалізована тема міста. Міська тематика в цілому – це тематика, яка актуалізує коло питань, пов'язаних із життям міста і розгорнутих у площині певної проблематики, що віддзеркалює суспільно значимі аспекти міського буття. Спектр можливих значень, у контексті

яких може порушуватись проблематика міського буття, є надзвичайно широким, з огляду на особистісний характер їх письменницької інтерпретації у конкретному творі, і водночас у своїй початковій, узагальненій основі може бути зведений до 5-ти узагальнених тематичних площин: суспільно-історичної, соціальної, культурологічної, екзистенційної, метафізичної.

1) У площині суспільно-історичної проблематики тема міста варіюється в контексті тих змін, які характеризують процеси суспільно-історичного розвитку міста.

2) У площині соціальної проблематики тема міста охоплює широкий спектр мотивів, що торкаються різноманітних аспектів соціальної та соціально-побутової сфери існування мешканців міста, зокрема умов проживання, навчання, дозвілля та відпочинку, праці, засобів зв'язку та пересування, а також процесів урбанізації та індустріалізації міста.

3) У площині культурологічної проблематики наголошуються мотиви, що вказують на зв'язок міста з виявом національного менталітету, історичної пам'яті народу (або історичного безпам'ятства), культурними традиціями, з іменами видатних представників національної та світової культури, пам'ятками архітектури, музики, літератури, живопису, особистостями їх творців, естетичними переживаннями рукотворних та природних краєвидів міста, різноманітних природних феноменів (пори року, доба, природні стихії, світила, фауна та флора міста і їх вплив на емоційно-естетичний стан людини міста).

4) Площина екзистенційної проблематики охоплює коло мотивів, співвіднесених з біографічними та особистісними перипетіями долі людини, що мешкає у місті, її емоційними станами, моральними та духовними пошуками, авторськими роздумами стосовно впливу міста, міської цивілізації та культури на формування психології та моральної індивідуальності людини.

5) Площина метафізичної проблематики пов'язана з виявом мотивів, що стосуються сфери узагальнено-концептуальних ідей (ідеї міста як такого у його релігійно-філософському осмисленні, сакралізації чи, навпаки, десакралізації міста чи якихось його аспектів), міфологічної інтерпретації тих або інших етапів історичного розвитку міста, його історичних постатей та пам'яток.

Формою образного розгортання наголошеної в площині тієї або іншої проблематики теми міста у творі виступає специфічний міський топос, принципи його сюжетної організації, архітектоніки, прийоми предметно-образної деталізації, мовленнєво-синтаксичної увиразненості та віршової техніки.

Топос міста – це предметно-сміслова даність міста, відтворена у тексті сукупність міських реалій, окреслених і локалізованих у певних часово-просторових межах. Предметна даність міста – це завжди певним чином упорядкований простір. Топос міста – це ті його предметно-сміслові ознаки та характеристики, які, з одного боку, виступають як відображення реальних топографічних ознак міста, з іншого – в процесі їх образного відображення художньо трансформуються в картину міста як певним чином (у відповідності до ідейно-естетичних оцінних настанов автора) упорядкованого простору з його вулицями, будинками, мешканцями, маршрутами їх пересування, географічним ландшафтом, природними краєвидами тощо.

Важливим елементом художньої організації поетичного топосу міста виступає часова локалізація його предметно-сміслових ознак.

Часова локалізація міського топосу реалізується у 4-х семантичних вимірах: 1) історичного часу; 2) календарного часу; 3) добового часу; 4) метафізичного часу.

Просторова локалізація міського топосу відбувається як у зовнішньому (місто в просторі), так і внутрішньому (простір самого міста) просторовому вимірах.

Зовнішній вимір передбачає просторову локалізацію міського топосу в межах певного географічного та геополітичного простору.

До географічних ознак просторової локалізації топосу міста слід віднести особливості його територіального розміщення в межах країни, меншого або більшого географічного регіону, характер співвіднесеності міста з природним ландшафтом місцевості.

Визначальними чинниками геополітичної складової просторової локалізації міста є його віднесеність до статусу столичного або провінційного, його роль у суспільно-історичному, політичному (своє-чуже місто), культурному розвитку держави.

Внутрішній вимір просторової локалізації міського топосу стосується окресленого у творі простору самого міста, а саме: обсягу та предметно-тематичного характеру його просторової розгорнутості.

Обсяг просторової розгорнутості окресленого у творі міського топосу може варіюватися в масштабі простору цілого міста, осмисленого як певна предметна цілість, або окремих його частин (квартал, площа, вулиця, транспортний засіб, будівлі та архітектурні споруди, житлові будинки, окремі елементи міського середовища або деталі кімнатного інтер'єру).

Невід'ємною ознакою просторової розгорнутості міста є його природний елемент: флора та фауна, світила, природні стихії.

До числа ознак, які додатково конкретизують характер просторової розгорнутості міського поетичного топосу, можна також віднести семантичні опозиції: верху – низу, замкнутості – розімкнутості, природності – штучності, статичності – динамічності, конкретності – абстрагованості, реальності – фантастичності.

Предметно-тематичний характер просторової локалізації міського топосу визначає співвіднесеність окреслюваної у творі сфери буття та життєдіяльності міста з площиною певної тематики (індустріально-будівничої, культурологічної тощо), під кутом зору якої формується загальна просторова картина міста, зокрема сукупність предметно виділених у тексті міських реалій.

Предметно-тематична локалізація просторових ознак зображеного у творі міста дозволяє виділити узагальнені типи міських топосів, а саме: 1) власне урбаністичний; 2) індустріальний; 3) архітектурний; 4) пейзажний; 5) історіософський.

1) Власне урбаністичний міський топос. Предметну наповненість та художню семантику власне урбаністичного міського топосу визначають тематичні пріоритети, що пов'язані із проблемою впливу міського середовища на екзистенційні засади людського буття. Загальну предметно-просторову перспективу власне урбаністичного міського топосу окреслює більш або менш деталізована

картина міського життя, яка вбирає в себе опис тих або інших елементів міської забудови, соціальної та транспортної інфраструктури, природно-ландшафтної сфери, а також сфери приватного та громадського життя мешканців міста.

2) Індустріальний міський топос. Цей вид топосу тісно пов'язаний із власне урбаністичним, проте має й свою специфіку, яка полягає насамперед у тому, що для його художньої організації притаманні образи, які підкреслюють індустріальний розвиток та науково-технічний прогрес міста, а також відповідний емоційно-психологічний клімат сприйняття усіх цих новацій цивілізації мешканцями міста.

3) Архітектурний міський топос. Такий вид міського топосу представлений творами, в яких на першому плані зображені ті або інші витвори архітектурного мистецтва. Коло предметних реалій, визначених архітектурним міським топосом, складає сукупність будівель та споруд, а також будь-яких інших елементів міського простору, що мають особливе значення для життя людини і сприймаються нею як пам'ятки культурно-історичного минулого.

4) Пейзажний міський топос. Предметні реалії, що формують пейзажний міський топос – це вся природна сфера, з якою взаємодіє міське середовище. Специфіка предметно-просторової складової пейзажного міського топосу полягає у тому, що основним об'єктом її зображення стає природно-ландшафтний елемент міського устрою, пейзажні картини міста, суттєвими елементами художньої організації яких є різноманітні форми поєднання таких семантичних величин: пора року, добовий час, світила, природні стихії, природно-ландшафтні об'єкти рукотворного і нерукотворного походження, образи рослинного світу, образи тваринного світу.

5) Історіософський міський топос. Цей вид топосу ґрунтується на образах, що окреслюють сферу суспільно-історичного, культурологічного, метафізичного життя міста. Серед інших видів міського топосу історіософський топос найбільш абстрагований від реалій міської конкретики, окреслених у тому або іншому предметно-тематичному ракурсі, й орієнтований переважно не на предметні реалії, а на відображення та інтерпретацію головних історичних етапів розвитку міста, важливих подій його історичного життя, широкого кола філософських, релігійних, метафізичних узагальнень, що стосуються історичної долі конкретного міста або ж міста як такого.

У підрозділі 2.2. *„Принципи сюжетної та предметно-образної організації міського поетичного топосу”* визначаються сюжетні та образні домінанти різних типів міського топосу.

Специфіка сюжетної організації міського топосу, з одного боку, ґрунтується на загальних закономірностях сюжетної побудови ліричних текстів, а з іншого – виявляє ознаки певної своєрідності, притаманної саме «міському типу» сюжетних побудов і означеної у вигляді більш-менш чітко простежуваних тенденцій, що домінують у різних сюжетних типах міського топосу.

Коло основних мотивів власне урбаністичного типу міського топосу пов'язане переважно зі сферою екзистенційної та соціальної проблематики. В площині екзистенційної проблематики ці мотиви сюжетно реалізуються через зображення біографічних обставин долі людини, її емоційно-психологічних станів, її моральних та духовних запитів. У площині соціальної проблематики такі мотиви виявляються у

зображенні людини в колі соціальної та соціально-побутової сфери її існування під кутом авторських роздумів стосовно впливу міста, міської цивілізації та культури на формування психології та моральної індивідуальності людини.

Мотиви, що сюжетно реалізуються в індустріальному міському топосі, пов'язані передусім з площиною соціальної та суспільно-історичної проблематики і виявляються у зображенні будівничої праці людини, досягнень її інженерно-технічної думки, яка активно приборкує і підпорядковує природні стихії потребам суспільно-історичного розвитку сучасної міської цивілізації.

Сюжетні мотиви архітектурного міського топосу виходять далеко за межі власне «архітектурної тематики» і найбільше виявляються у площині культурологічної та суспільно-історичної проблематики, символічно узагальнюючи зв'язок визначних пам'яток будівничого мистецтва із злободенними проблемами міської цивілізації.

Пейзажний міський топос виявляється, перш за все, у площині культурологічної та метафізичної проблематики і пов'язується з мотивами: естетично значимого переживання природних краєвидів міста, різноманітних природних феноменів; гармонізації або дисгармонізації почуттів людини і явищ природи; символічного та міфологічного осмислення природних стихій у контексті суспільно-історичного життя міста.

Сюжетні мотиви історіософського міського топосу реалізуються здебільшого в площині суспільно-історичної, а також метафізичної проблематики і характеризують різноманітні процеси суспільно-історичного розвитку міста.

Реалізований у тому або іншому різновиді міського поетичного топосу комплекс сюжетних мотивів виявляється у прийомах предметно-образної деталізації та мовленнєвої виразності.

Першочергове значення для усіх типів міського поетичного топосу мають прийоми візуальної деталізації образу міста. Запахові, дотикові, смакові образи не займають домінантного положення в загальній предметно-чуттєвій картині міського топосу, використовуються епізодично, переважно як деталі, які поглиблюють та доповнюють візуально даний простір міста.

У підрозділі 2.3. *„Семантичні моделі розгортання міського топосу”* наголошуються та систематизуються ідейно-сміслові аспекти образу міста, що поглиблюють та інтерпретують його предметно-образну даність під кутом зору авторського оцінного ставлення.

Семантичне поглиблення безпосередньо даної образної картини міста відбувається за рахунок її авторської ідейно-художньої концептуалізації, що виявлена в площині як автологічної, так і металогічної семантики.

У семантизації міського поетичного топосу засобами художньої символіки прийнято виділяти два аспекти – символіку міського імені та символіку міського простору.

Символіка міського імені виявляється у системі номінацій, за допомогою яких автор вводить у текст свого твору ім'я міста.

Символіка міського простору може бути реалізована у формі метафоричного співвіднесення міста у цілому або окремих його частин та елементів з образами, які символічно узагальнюють ті або інші аспекти буття та життєдіяльності міста. В українському міському поетичному топосі найбільш уживаними є такі моделі

символізації міського простору: 1) природно-космологічна; 2) матеріально-культурологічна; 3) духовно-культурологічна; 4) антропоморфна.

1) Природно-космологічна модель реалізується як символізація об'єктів міського простору через співвіднесення з образами природного – рослинного та тваринного світу, природно-космологічними явищами.

2) У матеріально-культурологічній моделі символізація об'єктів міського простору здійснюється через співвіднесення їх з образами матеріальних об'єктів людського життя.

3) Духовно-культурологічна модель символізації об'єктів міського простору має на меті їх співвіднесення зі сферою об'єктів та явищ духовного життя людини.

4) Антропоморфна модель представлена як символізація об'єктів міського простору через співвіднесення їх із людськими образами.

Поряд із символікою можна говорити й про міфологію міста. Міфологізація семантики міського поетичного топосу пов'язана із введенням до тексту твору образів легендарного змісту, фантастичних сюжетів, метафізичних ідей, що певним чином інтерпретують та поглиблюють символіку міського простору. Як правило, та або інша міфологічна семантика співвідноситься з конкретним міським простором, інакше кажучи, кожне місто (зважаючи на особливості свого історичного розвитку, специфіку природного ландшафту, культурні та ментальні традиції) формує навколо себе власний міфологічний контекст, який літературно опрацьовують та інтерпретують письменники. Водночас можна говорити й про наявність певних типових моделей породження міфологічної семантики міського поетичного топосу. Такими слід вважати міфи творіння (міф про створення міста), міфологізовані перекази, пов'язані з найбільш пам'ятними етапами розвитку міста, його історичними особами, культурними діячами, есхатологічні міфи (міф про загибель міста), а також локальні міфи, співвіднесені із конкретними ландшафтними, архітектурними, ментальними особливостями тих або інших міських інтер'єрів.

За ознакою семантичного походження можна виокремити такі типи міфосимволічної інтерпретації елементів міського простору: 1) фольклорний; 2) фольклорно-історичний; 3) сакральний; 4) культурно-історичний; 5) індивідуально-творчий.

1) Фольклорний тип міфологізації міського поетичного топосу передбачає введення до тексту твору образів фольклорного походження, найчастіше пов'язаних із язичницькими віруваннями наших предків і спрямованими на персоніфікацію різноманітних природних явищ та об'єктів.

2) Фольклорно-історичний тип міфологізації має в своїй основі інтерпретацію історичних переказів, які в міфологізованому вигляді представлені творами фольклорної словесності.

3) Сакральний тип міфологізації представлений в образах та сюжетах з міською тематикою, запозичених переважно із біблійних або типологічно співвіднесених з ними за ознакою сакральності текстів.

4) Культурно-історичний тип міфологізації зосереджений на реінтерпретації певних знакових для того чи іншого міського простору історичних та культурологічних образів, мотивів, сюжетів, пов'язаних з історією міста, його геополітичним значенням, визначними архітектурними пам'ятками, людськими

особистостями. На відміну від фольклорно-історичного, культурно-історичний тип міфологізації звертається переважно до наявних у певному міському середовищі літературних або генетично споріднених із ними культурологічних міфів.

5) Індивідуально-творчий тип міфологізації спрямований на створення індивідуальних письменницьких міфів, що постають, як правило, на основі певного екзистенційного досвіду їх особистісного сприйняття міста, спілкування з його мешканцями, емоційного переживання подій біографічного та суспільно-історичного значення, що пов'язували письменника з певним містом.

В цілому можна констатувати, що міська проблематика спирається на дві аксіологічні парадигми, які умовно можна назвати утопічною і есхатологічною. Кожна з них містить узагальнену оцінку міста і породжує відповідну модель його семантичної символіко-міфологічної інтерпретації.

Утопічна модель символіко-міфологічної інтерпретації міського поетичного топосу розглядає місто як своєрідне осереддя та тріумф цивілізації і культури, як запоруку розвитку цивілізації, як модель простору, в якому закладаються основи нового людського буття, найбільш сприятливого для всебічного розвитку людської особистості і суспільства в цілому.

Есхатологічна модель символіко-міфологічної інтерпретації міського поетичного топосу оцінює місто як головний чинник занепаду культури і цивілізації, порушення гармонії між людиною та природою, людиною та культурою. Місто, що постає в аксіологічних межах есхатологічної моделі – це місто напередодні загибелі, місто, просякнуте катастрофічними очікуваннями та песимістичними настроями, простір, у якому руйнуються онтологічні основи буття.

Поряд з утопічною та есхатологічною існує й третя оцінна модель міста, яку можна назвати амбівалентною і яка суміщає в собі ознаки двох попередніх. При цьому амбівалентна модель міфосимволічної інтерпретації міста, з одного боку, справді може поєднувати в межах одного твору, а частіше групи творів одного автора, об'єднаних міською тематикою, діаметрально протилежні оцінні настанови утопічного й есхатологічного спрямування.

Характер ідейно-сислової інтерпретації предметної даності міста у межах усіх трьох його оцінних моделей (утопічної, есхатологічної, амбівалентної), як правило, визначає смислова опозиція протиставлення, яка має за основу п'ять основних семантичних типів: 1) місто в конфлікті / гармонії з природою; 2) місто в конфлікті / гармонії з селом; 3) місто в конфлікті / гармонії з містом; 4) місто в конфлікті / гармонії з людиною; 5) місто в конфлікті / гармонії з суспільством та його попередніми культурно-історичними здобутками.

В третьому розділі „**Типологічні моделі українського міського дискурсу кінця XIX – першої половини XX ст.**” розроблені в двох попередніх розділах теоретичні принципи художньої організації міського поетичного дискурсу та методологічні засади його аналізу розгортаються в площині практичної їх апробації, зокрема у зверненні до характеристики основних етапів та ключових ідейно-тематичних доміант історичного розвитку вітчизняної міської лірики.

Підрозділ 3.1. „**Міська тематика в поезії рубежу XIX-XX століть**” присвячено аналізу початкового етапу становлення вітчизняної урбаністичної лірики.

У поезії кінця XIX – першої половини XX ст. урбаністична тематика посідає дуже важливе місце. Міська тема в поезії рубежу століть розгортається в межах двох основних семантичних моделей, репрезентованих, з одного боку, представниками реалістичної (народницької) лірики (поезії І.Франка, П.Грабовського, О.Пчілки, В.Самійленка, М.Старицького, І.Гушалевича, М.Кононенка), з іншого – поетами, що орієнтувалися на традиції європейської модерністської лірики (твори Лесі Українки, О.Маковея, М.Вороного, В.Еллана-Блакитного, П. Карманського, О.Олеся, М.Рильського, Г.Чупринки, С.Черкасенка та М.Семенка). У площині міської лірики, що тяжіла до реалістичної поезії, в цілому домінує традиційна для цього напрямку суспільно-історична та соціальна проблематика, пов'язана з мотивами протесту проти національного гноблення України, її пригніченого становища в складі Російської імперії, критика нещадної експлуатації та визиску, що супроводжували життя тих мешканців міста, які належали до найнижчих його соціальних прошарків.

Непривабливі соціальні аспекти життя капіталістичного міста також становлять один з основних тематичних пріоритетів модерністської урбаністичної лірики. Водночас соціально зорієнтований образ міста в ліриці поетів-модерністів художньо ускладнюється, доповнюється флером романтичності та утаємниченості, інтерпретується через складну систему символів, які, зрештою, переакцентують увагу із зовнішніх, опосередкованих атрибутів міста (соціальних, суспільно-політичних, національних категорій життя міста, тобто тих тематичних точок перетину, які єднають ранній вітчизняний модернізм з народницько-реалістичною літературою) на характеристику його самого, спробу усвідомлення його ества, не лише соціальної, але й глибинної, метафізичної суті. Суттєво розширюється в модерністській ліриці й сама поетична географія міст та країн, у яких вони розташовані. Якщо в реалістичній поезії міський елемент пов'язаний переважно з українським міським текстом, то поети-модерністи, не оминаючи, звісно, вітчизняну міську географію, більш активно освоюють і вводять в урбаністичну лірику зарубіжний міський текст.

У підрозділі 3.2. *„Символіко-міфологічні моделі міського дискурсу в поезії 20-30-х років XX століття”* охарактеризовано провідні тенденції художнього розвитку вітчизняної урбаністичної лірики на вказаному історичному етапі.

В українській урбаністичній поезії 20-30-х років представлені усі типологічні моделі міської тематики, актуалізованої в площині суспільно-історичної, соціальної, культурологічної, екзистенційної та метафізичної проблематики, а також усі різновиди міського поетичного топосу, що варіює предметно-просторову локалізацію образу міста в межах окреслених нами власне урбаністичної, індустріальної, архітектурної, пейзажної та історіософської тематики.

Саме в період 20-30-х років остаточно формуються й започатковані ще в період рубежу віків основні символіко-міфологічні моделі міського дискурсу, які в українській урбаністичній поезії, на нашу думку, представлені трьома основними типами: культурно-історичним, соціально-політичним та екзистенційним міфом міста.

Культурно-історичний міф міста є складовим елементом загального міфу України, і спрямований на таке семантичне поглиблення цілого образу міста або окремих його предметно-просторових реалій, яке відбувається шляхом символізації

та міфологізації уявлень про місто та його роль у духовному, соціокультурному та історичному розвитку окремої нації, певної духовної спільноти або й цілого людства. Семантичною домінантою культурно-історичного міфу є такі символи та міфологеми образу міста, які наголошують на певних ціннісних аспектах його буття, значимих з огляду на історичну візію міста в цивілізаційному поступі нації, його духовну та культурологічну місію, особистісний морально-етичний та естетичний досвід його ціннісного сприйняття.

Соціально-політичний міф окреслює образ міста в контексті панівних політичних ідеологем та соціальних зрушень епохи. У політичній складовій цього міфу образ міста відтворюється через опозицію двох різноспрямованих ідеологій, репрезентованих тоталітарним і протиставленим йому антитоталітарним міфом.

Екзистенційний міф пов'язаний з творенням особистісного міфу міста, що постає на основі реінтерпретації досвіду його індивідуального сприйняття та переживання.

У підрозділі 3.3. „*Дискурс міста в поезії 40-50-х років ХХ століття*” простежено подальшу динаміку розвитку урбаністичної тематики у вітчизняній поезії першої половини ХХ століття.

У період 40-50-х років загальна тематична перспектива вітчизняної урбаністичної лірики суттєво змінилася, що було пов'язано з особливостями тих соціально-політичних зрушень, які відбувалися в цей час і на які відповідним чином реагувала міська лірика. Насамперед, у поезії 40-х років пріоритетне значення отримала міська лірика, в якій знайшли своє відображення події Другої світової війни, що зловісною руйнівною силою прокотилася землями України. В 40-ві та 50-ті роки значно розширюється тематичний діапазон зарубіжного тексту. Не втрачає своєї актуальності культурно-історична тематика, тоді як власне урбаністичні та техногенні складові міського топосу, а також екзистенційна сфера стають другорядними. Увесь період 40-х та 50-х років пов'язаний із поглибленням та зміцненням тоталітарного міфу міста та спробою протиставлення йому світоглядної альтернативи у вигляді антитоталітарного міського міфу.

Урбаністична лірика, вписана в тоталітарний міф, у більшості своїй ідеологічно заангажована, підпорядкована тоталітарним настановам чіткого поділу на «своє» та «чуже», соціалістичне і капіталістичне, на країну праці, щастя та достатку, і царство експлуатації, страждань та визиску. Особливого значення та масштабу в тоталітарній міфології післявоєнного періоду набуває завдання ідеалізації та сакралізації Москви як столиці могутньої держави, всесвітнього центру комунізму, більшовицького Єрусалиму. На есхатологічному оцінному полюсі соціалістичному місту-раю протиставлене «пекло» капіталістичного міста, в якому під тягарем експлуатації страждають знедолені трударі.

Антитоталітарний міф в урбаністичній ліриці 40-50-х років представлений творчістю тих українських поетів, які перебували у вимушеній еміграції. Поетичне вістря антитоталітарного міфу спрямоване на найбільш одіозні центри імперської державної машини – Петербург та Москву. Непривабливим, демонізованим образам імперських міст антитоталітарний міф протиставляє священний для усіх українців образ Києва.

У **Висновках** узагальнено і синтезовано основні результати дослідження. У роботі розглянуто теоретичні проблеми дискурсу міста, історію його становлення та розвитку в українській поезії кінця XIX – першої половини XX століття.

На підставі аналізу теоретичних проблем дискурсу міста були виокремлені та систематизовані історичні етапи вивчення даної дефініції літературознавчою наукою та основні методологічні підходи, що застосовуються до її розгляду, а також критично узагальнений використовуваний дослідниками понятійно-термінологічний апарат. Встановлені теоретичні ознаки дефініції «дискурс міста» були уточнені та розширені шляхом аналізу художньої організації українського міського поетичного дискурсу, зокрема було введено і обґрунтовано поняття «поетичний топос міста», встановлені його різновиди, принципи його сюжетної, часово-просторової та предметно-образної організації, семантичні моделі розгортання міського топосу. В роботі простежений генезис міського тексту в світовій літературі, а також розроблені типологічні моделі українського міського дискурсу кінця XIX – першої половини XX століття, проаналізована міська тематика в поезії зламу XIX – XX століть, символіко-міфологічні моделі міського дискурсу в поезії 20-30-х років XX століття, дискурс міста в поезії 40 – 50-х років XX століття.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДОБРАЖЕНО У ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Вихор І. В. Дискурс міста як поняттєвий феномен // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Філологічні науки. Частина II. – Луганськ, 2010. – № 11 (198) червень. – С. 17 – 25.
2. Вихор І. В. Топос міста та принципи його просторової організації в ліричному творі // Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”. – Випуск 18. – 2010. – С. 47 – 51.
3. Вихор І. В. Образ міста в світовій поезії // Зарубіжна література в школах України. – Київ: Видавництво “Антросвіт”. – № 11, листопад 2010. – С. 5 – 9.
4. Вихор І. В. Семантичні моделі міста в українській урбаністичній поезії // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Філологічні науки. – Луганськ, 2011. – № 1 (212) січень. – С. 26 – 32.
5. Вихор І. В. Генезис українського міського тексту // Зарубіжна література в школах України. – Київ: Видавництво “Антросвіт”. – № 5, травень 2011. – С. 62 – 64.
6. Вихор І. В. Поетичний топос міста та його тематичні різновиди // *Studia methodologica*. – Випуск 31. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – С. 140 – 144.
7. Вихор І. В. Поетичний топос міста та його тематичні різновиди // Нова педагогічна думка. – Рівне: Видавництво Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – № 3, 2010. – С. 68 – 71.

АНОТАЦІЯ

Вихор І. В. Дискурс міста в українській поезії кінця ХІХ – першої половини ХХ століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.06 – теорія літератури. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2011.

У дисертаційному дослідженні на основі систематизації та узагальнення наявних у сучасній літературознавчій науці підходів до вивчення теорії міського тексту виокремлюється та розробляється поняття дискурсу міста як сукупності принципів та закономірностей художньої організації урбаністичної семантики та поетики, які дають змогу встановлювати та вивчати основні типологічні моделі образу міста в міських текстах української лірики. Встановлені теоретичні закономірності дискурсу міста в роботі досліджуються в площині побудови типологічних семантичних моделей трьох історичних етапів розвитку вітчизняної урбаністичної лірики: рубежів ХІХ-ХХ ст., 20-30-х і 40-50-х років ХХ століття.

Ключові слова: дискурс, урбаністична лірика, міський текст, поетичний топос міста, сюжетна організація, мотив, символіка, міфологія.

АННОТАЦИЯ

Выход И. В. Дискурс города в украинской поэзии конца ХІХ - первой половины ХХ века. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.06 – теория литературы. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2011.

В диссертационном исследовании путем систематизации и обобщения существующих в современной литературоведческой науке подходов к теории городского текста определяется и разрабатывается понятие дискурса города как совокупности принципов и закономерностей художественной организации урбаністической семантики и поэтики, которые позволяют описывать и изучать основные типологические модели образа города в городских текстах украинской лирики. Теоретические основы исследуемой дефиниции «дискурс города» уточняются и расширяются путем анализа принципов художественной организации украинского городского поэтического дискурса. В частности, в диссертационном исследовании рассматривается специфика тематических аспектов общественно-исторической, социальной, культурологической, экзистенциальной, метафизической проблематики городского текста, вводится и аргументируется понятие «поэтический топос города», выделяются его разновидности: 1) собственно урбаністический, 2) индустриальный, 3) архитектурный, 4) пейзажный, 5) историософский. В работе исследуется характер пространственно-временной локализации поэтического топоса города. Временная локализация предполагает учет 4-х семантических измерений: 1) исторического времени, 2) календарного времени, 3) суточного времени, 4) метафизического времени. Пространственная локализация осуществляется как во внешнем (город в пространстве, его географическая и геополитическая ориентация), так и во внутреннем (пространство самого города – в целом или его части, его архитектурной и пейзажной составляющей) семантическом измерении. В работе

рассматриваются принципы сюжетной и образно-предметной организации поэтического топоса города, семантические модели его разворачивания. В семантизации поэтического топоса выделяются символическая и мифосимволическая модели. Приемы символики включают в себя символику городского имени и символику городского пространства, которое в украинском городском поэтическом топосе имеет такие разновидности: 1) природно-космологическую, 2) материально-культурологическую, 3) духовно-культурологическую, 4) антропоморфную. В диссертационном исследовании выделяются следующие виды мифосимволической интерпретации элементов городского пространства: 1) фольклорный, 2) фольклорно-исторический, 3) сакральный, 4) культурно-исторический, 5) индивидуально-творческий. Констатируется, что городская проблематика в целом использует две аксиологические парадигмы, которые условно можно назвать – утопической и эсхатологической. Каждая из них содержит обобщенную оценку города и порождает соответствующую модель его семантической символично-мифологической интерпретации.

Исследуемые теоретические закономерности дискурса города в работе анализируются в плоскости построения типологических семантических моделей трех исторических этапов развития украинской урбанистической лирики: рубежа XIX-XX вв, 20-30-х и 40-50-х годов XX века.

Ключевые слова: дискурс, урбанистическая лирика, городской текст, поэтический топос города, сюжетная организация, мотив, символика, мифология.

SUMMARY

Vykhor I.V. Discourse of the city in Ukrainian poetry at the end of the XIXth – the first half of the XXth century. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of philological science on speciality 10.01.06 – theory of literature. Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. – Ternopil, 2011.

In dissertation research on the basis of systematization and generalization of existing in modern science of literature approaches to the theory of the city text is selected and developed the concept of discourse of the city as the totality of principles and regularities of artistic organization of urban semantics and poetics, which permit to describe and learn the basic typological models of appearance of the city in the urban texts of the Ukrainian lyric poetry. The theoretical regularities of discourse of the city in this work are explored in the surface of construction of typological semantic models of three history stages of the development of urban lyric poetry: in the border of the XIX-th and XX-th centuries, 20-30th and 40-50th years of the XXth century.

Keywords: discourse, urban lyric poetry, city text, poetic city topos, plot organization, motive, symbolism, mythology.

Підписано до друку 10.05.2011 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір друк. Умов. друк. арк. 0,9.
Умовн. фарб. відб. 1,0. Друк RESO.
Наклад 100 прим. Зам. № 64

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027